

JOHN STOTT AZ ÖRÖK BÜNTETÉS TERMÉSZETÉRŐL

John Stott a huszadik század egyik (ha nem a) legjelentősebb evangéliumi vezetője volt. Egyszerre töltött be integráló és hitvalló szerepet a világméretű evangéliumi mozgalomban. Személyes példájával is arra tanított, hogyan figyeljünk mind az Igére (Word), mind a világra (world), hogy ez által saját nemzedékünkben tölthessük be az Istentől kapott küldetésünket. Evangelical Essentials c. könyvében David L. Edwards liberális teológussal folytat dialógust, világossá téve, mely pontokon tér el az evangéliumi hit attól, amit a klasszikus liberális teológia képvisel. A beszélgetésben Edwards egy ponton rákérdez Stott pokollal kapcsolatos álláspontjára is, Stott pedig vonakodva, de válaszol. A válasza két részből áll: először a pokol természetére tér ki, majd arra, hogy a Biblia szerint kik mennek az örök büntetésre. Az alábbiakban a válasz első felét közlöm magyar fordításban. Függetlenül attól, hogy egyetértünk-e vele, vagy sem, Stott válasza arra ösztökél bennünket, hogy erről a nehéz kérdésről is Isten Igéje alapján formáljuk meg a véleményünket. (Szabados Ádám)

Vonakodva és nehéz szívvel közelítem meg ezt a témát. A Grand Rapids-i jelentést idézed, amely úgy ír az evangélium által el nem ért embermilliókról, mint akik „bár Isten által, Isten hasonlatosságára, Isten számára teremttettek... most Isten nélkül élnek”. Ezt a szófordulatot én is gyakran használtam, mert úgy vélem, összefoglalja az emberi elveszettség szívbe markoló tragédiáját. És ha annak a lehetőségével is megtoldjuk, hogy a ma Isten nélkül élők közül némelyek az örökkévalóságot is nélküle tölthetik, a gondolat szinte elviselhetlenné válik.

Azt a könnyed, szinte vidám, kárörvendőnek tetsző beszédmodot, ahogyan némely evangéliumi keresztények a poklóról csevegnek, szeretném a tőlem telhető leghevesebben elutasítani. Ez az elme és a lélek szörnyű betegsége. Ehelyett, mivel az ítélet napján, amikor sokan elítéltetnek, „sírás és fogcsikorgatás” lesz (Máté 8,12; 22,13; 24,51; 25,30; Lukács 13,28), nem kellene magától ettől a lehetőségtől már most sírva fakadnunk? Hálát adok Jeremiásért. Bár izraelita hazafi volt, azzal a szívszaggató küldetéssel volt megbízva, hogy nemzete pusztulásáról prófétáljon. A romlás csak időleges volt; nem örökké tartó. Mégsem tudta visszatartani könnyeit. „Bárcsak a fejem víznek és a szemem könnynek forrásává válnék! Éjjel-nappal siratnám népem megöltjeit.” (Jeremiás 8,23; vö. 13,17; 14,17)

Az Isten szavának elvetése és az ebből következő elkerülhetetlen ítélet feletti szomorúságnak ugyanezt a prófétai hagyományát követte Jézust, amikor a megtéretlen Jeruzsálem felett sírt. Így kiáltott: „Bárcsak felismerted volna ezen a napon te is a békeségre vezető utat!” (Lukács 19,41-42; vö. Máté 23,37-38) E tekintetben Pálban is Krisztus értelme volt. A szívében lévő „nagy szomorúság”-ról és „szüntelen fájdalom”-ról írt, amelyet saját nemzetsége, Izrael népe iránt érzett. „Szíve vágya” és „Istenhez való imádsága” az volt, hogy üdvözljenek. Még arra is kész volt, mint egykor Mózes, hogy ő maga legyen átok alatt, Krisztustól elszakítva, ha ezáltal népe esetleg üdvözlhet (Róma 9,1-4; 10,1; vö. 2Mózes 32,32). Ugyanezek a mély érzések voltak benne a pogányok felé is. Efezusban – ahogy a város gyülekezetének véneit emlékeztette – „három évig éjjel és nappal szüntelenül könnyek között intettek mindnyájatokat” (ApCsel 20,31; vö. 20,19; Filippi 3,18).

Az a vágyam, hogy legalább valamelyest abban a könnyekkel teli hagyományban állhassunk, amelyben Jeremiás, Jézus és Pál. Szeretnék több könnyet látni magunk között. Meg kell szerintem térnünk a nemtörődömségünkől, a keményszívűségünkől.

Mi a pokol?

Két fő kérdést vetsz fel a pokollal kapcsolatban. Az egyik az, hogy mit értünk alatta, a másik az, hogy vajon kik ítéltetnek arra, hogy oda jussanak. Mindketten egyetértünk abban, hogy a Jézus és az apostolok által használt képeket (tűz tava, külső világosság, második halál) nem szó szerint kell érteni. Nem is lehetne, hiszen a tűz és a sötétség kizárják egymást. Pozitívan utalsz a Lausanne-i Szövetségnek arra a megfogalmazására, hogy „Istentől való örök elszakíttottság”; ez tudatosan visszhangozza mind Jézus „távozzatok tőlem” (Máté 7,23; 25,41), mind Pál „távol az Úr színétől” (2Thesszalónika 1,9) szófordulatait. Mindenképpen ki kell mondanunk, hogy ez az Istentől való száműzetés valóságos és rettenetes lesz (annyira, hogy „jobb lett volna annak az embernek, ha meg sem születik” (Márk 14,21), valamint örök. Visszavonás vagy amnesztia lehetőségére az Újszövetségben egyáltalán nincsen utalás. A bibliai frazeológia az „örök étellel” és „örök üdvösséggel” az „örök ítéletet” (Zsidók 6,2; és talán Márk 3,29), „örök utálatot” (Dániel 12,2), „örök büntetést” (Máté 25,46), „örök pusztulást” (2Thesszalónika 1,9) és „örök tüzet” állítja szembe. Ezt a szóhasználatot pedig olyan képek támogatják meg, mint a bezárt ajtó (Máté 25,10-12) és a nagy, tátongó szakadék (Lukács 16,26).

Azt kéred, hogy ennél menjek tovább. Igazad van abban, hogy nyilvánosan soha nem deklaráltam: azon kívül, hogy a pokol valóságos, rettenetes és örök, hiszem-e azt is, hogy soha véget nem érő gyötrellemmel jár. Sajnálom, hogy Istennel kapcsolatban azt az érzelmes kifejezést használod, hogy „Örök Kínzó”, mert szadista fájdalomokozást sugall, ezt azonban minden keresztény határozottan visszautasítaná. De vajon a megtéretlen bűnösök örök sorsa örök tudatos gyötrellem lesz, „örökkön örökké”, vagy a lényük teljes megsemmisülése? Az előbbit nevezhetjük hagyományos ortodoxiának, mert az egyházatyák, a középkori teológusok és a reformátorok többsége ezt vallotta. És valószínűleg a legtöbb evangéliumi vezető ma is. Vajon én is ezt vallom? Nos, érzelmi szempontból a gondolatot elviselhetetlennek tartom, és nem értem, hogyan képesek emberek együtt élni vele anélkül, hogy az érzéseiket kiégetnék magukból vagy összeroskadvának a súly alatt. De az érzéseink ingadoznak, az igazság kérdésében megbízhatatlanok, nem szabad őket végső tekintéllyé tenni annak meghatározásában. Elkötelezett evangéliumi keresztényként az én kérdésem csak az lehet – és az is –, hogy mit mond Isten igéje. Ahhoz pedig, hogy ezt a kérdést megválaszolhassuk, újra át kell tekintenünk a bibliai szöveganyagot, és meg kell nyitnunk az elménket (nem csupán a szívünket) az előtt a lehetőség előtt, hogy a Szentírás a megsemmisülés irányába mutat, valamint hogy az „örök tudatos gyötrellem” olyan hagyomány, amelyet alá kell vetnünk a Szentírás végső tekintélyének. Négy argumentum van – ezek a nyelvvel, a képekkel, az igazságossággal és az egyetemességgel kapcsolatosak.

Az első a *nyelvezet*. A kárhozat végső állapotával kapcsolatban gyakran használt szó „pusztulás”. A leggyakoribb görög szavak az *apollümi* (elpusztítani) ige és az *apóleia* (pusztulás) főnév. Amikor az ige aktív és tárgyias, az elpusztítani azt jelenti, hogy megölni, mint amikor Heródes akarta megölni a kis Jézust, vagy amikor később a zsidó vezetők azon tanácskoztak, hogy hogyan öllessék őt meg (Máté 2,13; 12,14; 27,4). Továbbá maga Jézus mondta nekünk, hogy ne féljünk azoktól, akik megölik a testet, de nem tudják megölni a lelket. „Inkább attól féljete – mondta – aki mind a lelket, mind a testet elpusztíthatja a gyehehában.” (Máté 10,28; vö. Jakab 4,12). Ha megölni azt jelenti, hogy a testet megfosztjuk az élettől, a pokol úgy tűnik, mind a test, mind a lélek megfosztása az élettől, vagyis a létezés kioltása. Amikor az ige mediális és alanyi, azt jelenti, hogy elpusztulni és így „elveszni”, akár fizikailag éhségtől vagy kígyómarástól

(Lukács 15,17; 1Korinthus 10,9), akár a pokolban örökké (vö. János 3,16; 10,28; 17,12; Róma 2,12; 1Korinthus 15,18; 2Péter 3,9).

Amennyiben a hívők a *hoi szodzómenoi* (a megmenekülők), a nemhívők a *hoi apollümenoi* (az elveszők). A kifejezés előkerül az 1Korinthus 1,18-ban, a 2Korinthus 2,15-ben, 4,3-ban és a 2Thesszalónika 2,10-ben. Jézusról is fel van jegyezve, hogy a hegyi beszédben szembeállította a „keskeny utat... amely az életre visz”, a „széles úttal... amely a pusztulásba visz” (Máté 7,13; vö. Róma 9,22; Filippi 1,28; 3,19; Zsidók 10,39; 2Péter 3,7; Jelenések 17,8.11; a szó, amelyet az 1Thesszalónika 5,3 és a 2Thesszalónika 1,9 használ, az *olethrosz*, ami szintén azt jelenti, hogy „végromlás”, „pusztulás”). Emiatt furcsának tűnne, ha azok az emberek, akik állítólag elpusztítatnak, valójában nem pusztulnának el, és – ahogy te fogalmazol – „nehéz elképzelni olyan elpusztítási folyamatot, amely örökké befeszítetlen”.

Erre szerintem nem válaszolhatjuk azt, hogy embereket lehetetlen elpusztítani, mert halhatatlanok, hiszen a lélek halhatatlansága – és ebből fakadó elpusztíthatatlansága – görög, nem pedig bibliai koncepció. A Szentírás szerint egyedül Istené a halhatatlanság (1Timóteus 1,17; 6,16); ő pedig ezt az evangélium által jelenti ki és adja nekünk (2Timóteus 1,10). Megjegyzem, a „megsemmisítés” nem azonos a „feltételes halhatatlansággal”. Utóbbi szerint senki sem éli túl a halált, kivéve azokat, akiknek Isten életet ad (ők tehát kegyelemből, nem pedig természetből halhatatlanok), míg az előbbieket szerint mindenki túléli a halált, fel is támasztatik, de a megtérés nélküliek végül el lesznek pusztítva.

A második érv azokkal a *képekkel* kapcsolatos, amelyeket a Szentírás a pokol jellemzésére használ, különösen a tűz képével. Jézus a „pokol tüzeréről” (Máté 5,22; 18,9) és az „örök tűzről” (Máté 18,8; 25,41) beszélt, a Jelenések könyvében pedig a „tűz tavaról” (20,14-15) olvasunk. Az elménkben minden biztonnyal azért kapcsoljuk a tüzet a „tudatos gyötrelémhez”, mert mindnyájan tapasztaltunk már heves égési fájdalmat. De a tűz fő funkciója nem az, hogy fájdalmat okozzon, hanem az, hogy biztosan elpusztítson, amint azt a világ összes égetőkemencéje tanúsítja. Ebből származik az „emésztő tűz” bibliai kifejezése, illetve Keresztelő János képe a Bíróról, aki „a pelyvát pedig megégeti olthatatlan tűzzel” (Máté 3,12; vö. Lukács 3,17). A tüzet „öröknek” és „olthatatlannak” nevezi, azonban rendkívül furcsa volna, ha amit belé vetnek, elpusztíthatatlannak bizonyulna. Épp az ellenkezőjére számítunk: nem arra, hogy örökké gyötrettetik, hanem hogy örökre elemésződik. Ezért tehát a füst (annak a bizonyítéka, hogy a tűz elvégezte munkáját) az, ami „felfelé száll örökkön örökké” (Jelenések 14,11; vö. 19,3).

Négy ellenvetést tesznek a „tűz tava” fenti értelmezésével szemben.

(1) Egyrészt a pokol élénk képe olyan hely, ahol „férgük nem pusztul el, és a tűz nem alszik el” (Márk 9,48). Ézsaiás könyvének utolsó verséből vett idézet ez (66,24), ahol Isten ellenségeinek holttesteit a város szemétdombjára vetik, hogy a férgek megegyék őket és elégjenek. Nem szükséges azonban ezt Judit könyvéhez hasonlóan úgy érteni, hogy Isten bosszút áll az ellenséges népeken, „tüzet és férgeket helyez a testükbe”, hogy „sírjanak és örökké fájdalmat érezzenek” (Judit 16,17). Amikor Jézus az Ézsaiás 66,24-re utal, nem említ örökkévaló fájdalmat. Azt mondja, hogy a féreg nem hal meg és a tűz nem alszik el. Ez feltételezhetően addig lesz így, amíg el nem végzik pusztító munkájukat.

(2) Az úgynevezett kecskék és juhok példázata végén Jézus szembeállította egymással az „örök életet” és az „örök büntetést” (Máté 25,46). Ez vajon nem azt jelenti, hogy az emberek a pokolban örök tudatos büntetést szenvednek? Nem, ilyenkor olyat olvasunk a szövegbe, ami nincs okvetlenül benne. Jézus azt mondta, hogy mind az élet, mind a büntetés örök, ebben a szakaszban viszont egyik természetét sem definiálta.

Abból, hogy más helyen az örök életről úgy beszélt, mint ami Isten tudatos élvezete (János 17,3), nem következik, hogy az örök büntetésnek pedig az Isten kezéből jövő fájdalom tudatos elszenvedésének kell lennie. Ellenkezőleg, bár mindkét sorsot örökkévalónak mondja, Jézus szembeállítja egymással a kettőt: minél inkább eltérőek, annál jobb.

(3) De a gazdag vajon nem azért kiáltott fel, mert „igen gyötrődött a lángban” (Lk 16,23-24.28)? De igen. Azonban óvatosnak kell lennünk egy olyan példázat értelmezésekor (ha ez példázat), amely a pokol tüze mellett „Ábrahám kebeléről” is beszél. Továbbá a gazdag és Lázár e két állapotot közvetlenül halála után tapasztalták meg (22-23. versek). A természetes értelmezés az lenne, hogy Jézus itt a halál és a feltámadás közti úgynevezett „köztes állapotra” utalt. Én magam úgy hiszem, hogy ez az az idő (már amennyiben tudatában leszünk az idő múlásának), amikor az elveszettekben csillapíthatatlan fájdalomként tudatosul, hogy mi lesz a sorsuk. Ez azonban nem összeegyeztethetetlen a végső megsemmisülésükkel. Hasonlóképpen a Jelenések 14,10 gyötrelme is úgy tűnik, az ítélet pillanatára, nem pedig az örök állapotra vonatkozik, hiszen „az angyalok és a Bárány előtt” történik. Nem a gyötrelme maga, hanem annak a füstje (a befejezett égés jele) száll fel „örökkön örökké”.

(4) De nem a Jelenések könyve mondja, hogy a tűz tavában „gyötrődnek éjjel és nappal örökkön-örökké”? Igen, előfordul ez a mondat, noha csak egyszer (20,10), és ott nem csupán az ördögre utal, hanem a „fenevadra és a hamis prófétára” is, mint ahogy a „gyötrelme” főnév a „parázna Babilonra” (Jelenések 18,7; 10,15), jöllehet az „örökkön örökké” hozzátoldása nélkül. A fenevad, a hamis próféta és a parázna azonban nem egyének, hanem a világ és annak Istennel szembeni sokféle ellenségességének szimbólumai. Természetszerűleg nem képesek fájdalmat érezni. Ahogy a „halál és a hódész” sem, amelyek követik őket a tűz tavába (20,13). Látomásai élénk képi világában János azt látja, hogy a sárkányt, a szörnyetegeket, a paráznát, a halált és a hódészt a tűz tavába vetik. De a képek mögötti valóság legtermészetesebb értelmezése az, hogy minden Istennel szembeni ellenállás végül le lesz rombolva. Tehát mind a pusztulás nyelvezete, mind a tűz képe a megsemmisítés irányába mutat.

A harmadik érv a megsemmisülés fogalma mellett az *igazságosság* bibliai víziójához kapcsolódik. Ebben alapvető a hit, hogy Isten az embereket aszerint ítéli meg, „amit tettek” (pl. Jelenések 20,12), ami pedig azt sugallja, hogy a kirótt büntetés arányban áll az elkövetett gonosszal. Ezt az elvet alkalmazták a zsidó igazságszolgáltatásban, ahol a büntetést a pontos ellentételezésre korlátozták: „életet életért, szemet szemért, fogat fogért, kezet kézért, lábat lábért” (pl. 2Mózes 21,23-25). Vajon nem állna fenn súlyos aránytalanság az időben tudatosan elkövetett bűnök és a tudatosan elszenvedett, örökké tartó gyötrelme között? Nem minimalizálom a Teremtő Isten elleni lázadás bűnének a súlyát, mindjárt röviden vissza is térek rá, de azt megkérdőjelezem, hogy az „örök, tudatos gyötrelme” összeegyeztethető volna az isteni igazságosságról szóló bibliai kinyilatkoztatással, ha csak nem arról van szó (ahogy némelyek érvelnek), hogy az elveszettek megátalkodottsága is folytatódik egy örökkévalóságon át.

A negyedik érv azokkal a szövegekkel kapcsolatos, amelyeket az *univerzalizmus* igazolására használnak. Én nem vagyok univerzalista, és azt állítod, hogy te sem vagy az. Nincs tehát szükség arra, hogy többet mondjak annál, minthogy a mindenki végső üdvösségének reménye hamis remény, mert ellentmond Jézus feljegyzett figyelmeztetéseknek, hogy az ítélet két különböző, de egyformán végtelen sorsot eredményez. Én csupán arra akarok itt rámutatni, hogy a megtéretlenek örök létezését a pokolban nehéz összeegyeztetni Istennel a gonosz feletti végső győzelméről szóló ígéretekkel, vagy a hasonlóan egyetemesnek tűnő szövegekkel, amelyek arról szólnak,

hogy Krisztus magához vonz minden embert (János 12,32), valamint hogy Isten mindent egybefoglal Krisztus fősége alatt (Efezus 1,10), megbékéltetve mindent önmagában Krisztus által (Kolossé 1,20), továbbá elérve, hogy minden térd meghajoljon Krisztus előtt és minden nyelv vallja, hogy ő az úr (Filippi 2,10-11), hogy végül Isten legyen „minden mindenekben” (1Korinthus 15,28).

Ezek a szövegek nem tesznek engem univerzalistává, mert sok más szöveg a pokol rettenetes és örök valóságáról beszél. De azt a kérdést felvetik bennem, hogy Isten vajon milyen értelmes módon lehet „minden mindenekben”, ha közben egy meghatározatlan számú ember még mindig ellene lázad és az ítélete alatt van. Könnyebb volna a pokol szörnyű valóságát és Isten egyetemes uralmát egyszerre vallani, ha a pokol azt jelentené, hogy a megátalkodott emberek elpusztulnak és nincsenek többé.

Haboztam, hogy megírjam-e ezeket, részben mert nagy tiszteletet érzek az iránt a régi hagyomány iránt, amely a Szentírás helyes értelmezéseként lép fel, és nem könnyen lépek túl rajta, részben pedig azért, mert a világméretű evangéliumi mozgalom egysége mindig sokat jelentett számomra. De a téma túl fontos ahhoz, hogy elhallgassuk, és hálás vagyok, hogy unszoltál: tegyem nyilvánvalóvá, mi van a fejemben. Nem csinállok dogmát abból az álláspontból, amire eljutottam. Nyitottan állok hozzá. De azt kérem, hogy az evangéliumi világban a Szentírás alapján és őszintén beszéljünk erről. Hitem szerint a gonoszok végső megsemmisülését legalább mint legitim, bibliailag megalapozott alternatívát el kell fogadnunk az örök, tudatos gyötrelem lehetősége mellett.

(David L. Edwards & John Stott: *Evangelical Essentials*, IVP, 1989, 312-320)